

**MÜRİD-MÜRŞİD İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE SİDKİ BABA'NIN
GÖZÜNDEN MÜRŞİDİ ŞEYH CEMÂLEDDİN**

**IN MURSHİD-MURİD RELATIONSHIP SIDKİ BABA'S
POEMS TO HIS MURSHİD SEYH CEMÂLEDDİN**

*Mustafa SEVER**

Özet

1865 yılında doğan Sıdkî'nin asıl adı Zeynel Abidin'dir. Yenicelidir. İlk öğrenimini köy medresesinde almıştır. Burada saz çalmayı da öğrenen Zeynel, Pervâne mahlasıyla şiirler söyler. 12 yaşında (1293/1876) Hacı Bektaş Veli Dergahı'na gelir. Şeyh Feyzullah Efendi'den ve Cemâleddin Efendi'den dersler alır. Çalışkanlığı, sadakati ve dürüstlüğü nedeniyle Cemâleddin Efendi ona Sıdkî adını verir. 1894 yılında Merzifon'un Harız/Gümüştepe köyüne yerleşir. Sıdkî, 1928'de vefât eder.

Tasavvufî düşünceye göre, sâlikin manevi yönünü inşa eden, onun manevi terbiyesini üstlenen, ona mürebbilik eden kişiye mürşid adı verilir. Mürşid, müride insân-ı kâmil olma yolunda/yolculuğunda (seyr u sülûk) önderlik, kılavuzluk eder. Bu açıdan bakıldığında, tüm insanların ideal ahlâkı, edebî kazanmalarında onlara kılavuzluk eden Hz. Muhammed (sav.) hakiki mürşittir. Hz. Peygamber'in manevi mirasını devam ettirenler, O'nun vasıtasıyla Allah'tan aldıkları feyz-i ilâhîyi taliplerine aktaranlar mürşitlerdir ve bu yönleriyle Hz. Peygamber'in vekilleri olarak da adlandırılırlar. Mürid ise, mürşidin kılavuzluğunda Hakk'a giden yolda bir yolcudur. Kayıtsız, şartsız mürşidine teslim olurken aynı zamanda onda hakikati ve Hakk'ı seyrettiği için ona sınırsız bir sevgiyle bağlıdır.

Sıdkî Baba, kendisine manevi dünyanın kapılarını açması, terbiye ve irşadıyla meşgul olması sebebiyle mürşidi Cemâleddin Efendi'ye derin bir sevgi ile bağlıdır. Bu bağlılığı ve onun vefatı dolayısıyla üzüntüsünü değişik şiirlerinde ortaya koymuştur. Sıdkî Baba, mürşidini kaybetmenin verdiği üzüntüyle söylediği bu şiirler, şeyhinin "himmet-i ruhanisiyle" dile gelmiştir; yani şiirlerinin kaynağı ilahîdir. Bu yönüyle Sıdkî Baba, ilahî kaynaktan gelen ilhamın dile getirilmesinde bir vasıtaadır. Asıl önemli olan burada hakikatin dile getirilmesidir.

Çalışmamızda, bu şiirlerde dile getirilen mürşid-mürid ilişkisi ve müridin mürşidine sevgi ve bağlılığı çerçevesinde Sıdkî Baba'nın Ahmed Cemâleddin Efendi'ye söylediği şiirler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mürşid, mürid, Sıdkî, Cemâleddin, ağıt.

* Prof. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf ve Video Bölümü Ankara / TÜRKİYE sever.mustafa@hbv.edu.tr

Abstract

Sıdkî was born in 1865. The real name of Sıdkî is Zeynel Abidin. He is from Yenice. He received his primary education in the village madrasah. Zeynel learned to play the bağlama here and said poems under the Pervane pseudonym. At the age of 12 (1293/1876) he comes to Hacı Bektaş Veli Dargah. He took lessons from Sheikh Feyzullah Efendi and Cemâleddin Efendi. Because of his hard work, loyalty and honesty, Cemâleddin Efendi calls him Sıdkî. In 1894 he settled in Harız/Gümüştepe village of Merzifon. Sıdkî died in 1928.

According to Sufistic thought, the person who builds the spiritual aspect of the salîq, takes on his spiritual training, and becomes the governor is called the murshid. Murshid leads and guides the way for his disciple to in the journey to become a perfect person (seyr u suluk). From this point of view, Prophet Muhammad (peace be upon him) who guides all humanity to acquire the ideal morals and manners, is the true murshid. Those who carry on the spiritual legacy of Prophet Muhammad, are murshids who convey the feyz-i ilahi (divine inspiration from Allah) with the help of him to the seekers. In this respect, they are also called as the proxies of the Prophet. The murid is a passenger on the way to Hakk, guided by his murshid. He surrenders unconditionally to his master. He also sees the truth and Allah in his murshid. Therefore, he is bound to him with unlimited love.

Sıdkî Baba is deeply attached to his murshid Cemâleddin Efendi because he opened the doors of the spiritual world and engaged in manners and guidance. Sıdkî Baba showed his devotion and his sadness for his death in different poems. These poems, saddened by the loss of Sıdkî Baba's murshid, were expressed in the "himmət-i ruhani" of the sheikh; in other words, the source of his poetry is divine. In this respect, Sıdkî Baba is a means of expressing inspiration from the divine source. What matters is that the truth is expressed here.

In this study, we will focus on the poems of Sıdkî Baba to Ahmed Cemâleddin Efendi within the framework of the relationship between the murid and the murshid and the love and devotion to the murshid.

Key words: murshid, murid, Sıdkî, Cemâleddin, elegiacs.

Giriş

Başlangıcından günümüze kadar tasavvufî inanış ve yaşayışta "mürîd", Allah'a vasıl olmak çabasında azimli ve sebatlı olan, Allah'a vasıl olma sürecinde irâdesini terk eden, nefsî alâkalarından sıyrılarak Allah'ın ve mürşîdinin irâdesine kendisini teslim eden kişi olarak tanımlanır.

Allah'a vasıl olma aşkıyla/amacıyla başlayan ve seyr ü sülûk olarak adlandırılan süreçte bir mürşide intisab ederek bir tarîke/yola giren kişidir mürîd. Tarîke giren kişiye, onu terbiye ve irşad edecek bir mürşid gerekir. "*Cehâletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ahlâka, kendi vücudundan Hakk'ın vücuduna doğru hareket*" (Yılmaz, 2000, s. 183) anlamına gelen seyr ü sülûk mürşidin mürîdine uyguladığı terbiye ve irşadın da adıdır. Bu terbiye

ve irşâda girişen müşşid, müridini Allah'a vasıl etme amacındadır. Müridin "*manevî makamlarını tamamlayınca kadar geçirdiği safahat*" (Yılmaz 2000, s. 183) olarak da bilinen seyr ü sülûkun sonunda mürid, insân-ı kâmil olarak Allah'a vasıl olacaktır. Elbette bu süreçte müridin müşşidine bağlılığı ve teslimiyeti, müşşidinin de müridine iyi kılavuzluk etmesi çok önemlidir. Aralarındaki bağ, müridin manevî makamları tamamlamasında etkilidir. Uludağ'ın (2006, s. 48) verdiği bilgilere göre Kuşeyrî, bir üstattan edep öğrenmeyen bir müridin iflâh olmayacağını söyler ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin, "*Üstadı olmayanın kılavuzu şeytandır*" sözünü nakleder. Kur'ân-ı Kerim'de "*Onlar, âmenûdurlar (ölmeden evvel Allah'a ulaşmayı dileyenlerdir) ve takva sahibi olmuşlardır. Onlara, dünya hayatında ve ahirette müjdeler (mutluluklar) vardır.*" (Yûnus/63-64) sözleri müşşidi işaret etmektedir. Müridin hakiki müşşidini bulması ve tam bir teslimiyetle ona intisab etmesi, terbiyesi ve irşadı açısından çok önemlidir. "*Sühreverdi'ye göre mürid şeyhinin bir parçası olup aralarında baba-oğul ilişkisi gibi bir ilişki vardır. Şeyh oğlunu terbiye eder gibi müridini terbiye eder, müridi üzerinde babanın evladı üzerindeki gibi tasarruf hakkına sahiptir. Müridin şeyhe bağlanması ikinci doğumu diye kabul edilir.*" (Uludağ, 2006, s. 48).

Çalışmamızda konu ettiğimiz Sıdkî de (Zeynel Abidin, Pervâne) henüz on iki yaşındayken Hacı Bektaş Dergâhı'na gelmiş ve önce Feyzullah Efendi'nin, onun vefatı sonrasında da Cemâleddin Efendi'nin müridi olmuştur. Müşşidine söylediği şiirlerden anlaşılacağı üzere, onun için Cemâleddin Efendi her şeydir. Çalışmamızda onun gözünden, bir mürid için müşşidinin ne anlam ve önem taşıdığı üzerinde durulacaktır.

Sıdkî'nin Şiirlerinde Müşşidi Cemâleddin Efendi

Zeynel Abidin/Pervâne, Hacı Bektaş Dergâhı'na geldiğinde oniki yaşındadır. Dergâh'ın postnişini Şeyh Feyzullah Efendi'nin iki oğlu Cemâleddin ve Veliyeddin de Dergâh'ta eğitim görmektedirler. Cemâleddin, iki yıl sonra babası Feyzullah Efendi'nin vefatı üzerine Dergâh'ın postnişini, dolayısıyla da Pervâne'nin müşşidi olur. Yaş bakımından aralarında pek bir fark yoktur. Cemâleddin 1862, Zeynel Abidin ise 1865 doğumludur. Bu nedenle aralarındaki ilişki daha samimi ve arkadaşçasına bir ilişkidir. Her yere birlikte giderler. Pervâne, Şeyh Feyzullah Efendi'ye gösterdiği saygı, sevgi ve "*bağlılığı daha fazlasıyla Şeyh Cemâleddin Efendi'ye de göster[ir]. (...) Bu bağlılık ve sadakatinden dolayı*" (Altınok, 2013, s. 4). Şeyh Cemâleddin Efendi ona "Sıdkî" adını verir.

Sıdkî, bir şiirinde şeyhinin adının Cemâleddin, "Cemâl"ın de yüz güzelliği demek olmasından hareketle O'na bağlılığını, Dîvân Şiiri'nde sıkça kullanılan bir mazmunla, âşğın gönlünün sevgilinin saçlarına bağlı olması mazmunuyla anlatır.

Men Cemâl'e âşık oldum dil vermem gayrısına

Ne mümkündür azad olmak bağlandım gîsûsuna¹
(Altınok, 2013, s.404)

Mürşîdin eteğinden tutmak, tam bir teslimiyetle ona biat etmek, onun bendesi olmak demektir. Balım Sultân'ın neslinden biri olarak gördüğü mürşîdini kalbine doğan ay olarak kabul eden Sıdkî, Cemâleddin Efendi'nin kılavuzluğunda doğru yola girmiş, böylece de Ehl-i Beyt'in askeri olmuştur.

Nesl-i Balım Sultân kalbimin mâhı
Tuttum dâmenini doğrulttum râhı
Şükür olduk Ehl-i Beyt'in sipâhı
Mîr-i mîrânımız sensin efendim
(Altınok, 2013, s. 192)

Sıdkî'ye göre Cemâleddin Efendi'nin yüzü, ayın ikiye ayrılmış hâli, gözleri ise, Hz. Alî'nin gözleri gibidir. Pazusunda da “*La-feta illa/ ...dan başka yiğit yoktur*” yazılıdır². Bilindiği üzere bu söz, Hz. Peygamber'in Hz. Alî için söylediği rivâyet edilen bir sözdür ve “*La-feta illa Alî/Alî'den başka yiğit yoktur*” demektir. Cemâleddin Efendi de Hz. Alî'nin yolunda giden biridir ve denilebilir ki Sıdkî için yol gösterici, kılavuz kimliğiyle adeta Hz. Alî'nin yaşayan hâlidir. Onun içindir ki

Hasta kıldın bu Sıdkî'yi derd ile hasret ile
Ölürsem kazın kabrimi Hazret'in avlusuna
(Altınok, 2013, s. 404)

diyerek öldüğünde O'nun avlusuna defnedilmek istemektedir. Cemâleddin Efendi, Sıdkî'nin gittiği yolda/tarikatta serdârdır. Sıdkî'nin dilinde Kur'ân'ı, virdi³ Cemâleddin Efendi'dir⁴. Zira mürşîd, Kur'ân'ın dile gelmiş hâlidir ve müridine uyguladığı tasavvufî terbiye ve irşadını Kur'ân-ı Kerim'in rehberliğinde yapar. O, bir insân-ı kâmilidir. Sıdkî de bunun idrâkinde olarak mürşîdinin cihân içinde benzerinin olmadığını söyler:

Hakk'ın rûhı ile şeş cihet⁵ aslı
Derc etsem cihânda bulunmaz misli
(Altınok, 2013, s. 191)

¹ Gîsû (f): Uzun saç, omuza dökülen saç.

² Yüzleri şakkü'l-kamerdir gözleri aynü'l-Âli
“La fetâ illâ” yazılmış yârimin bazusuna

(Altınok, 2013, s.404)

³ Vird (a):Kur'ân-ı Kerim'den hemen her gün okunan sûre, âyet, kelâm.

⁴ Tarikat serdârı benim sultânım
Arz ettim Cemâl'in meydâna geldim
Hem ezberim virdim dilde Kur'ân'ım
Âşıkân hüsnüne seyrâna geldim

(Altınok, 2013, s. 191)

⁵ Şeş cihet/cihât-ı sitte: Altı yön; ön, arka, sağ, sol, alt ve üst.

Sıdkî, mürşidinin soyunu Hacı Bektaş Velî'den başlatarak Hz. Peygamber'e kadar götürür. Cemaleddin Efendi'yle karşılaştığı için şükreder. Onun cemâlinde/yüzünde “*Kulhüvallah*”⁶ okumuştur. Sıdkî, Cemâleddin Efendi'yi babası Feyzullah Efendi'nin nûru olarak görür ve onun güzelliğinin ışığına pervâne olduğunu söyler. Burada “*pervâne*” sözü tevriyeli kullanılmıştır. Çünkü, Sıdkî'nin ilk mahlası pervânedir. Diğer yandan ışık etrafında yanıp düşene kadar uçuşan küçük kelebeklere de pervâne denir. Sıdkî de bir pervanenin ışığı gördüğünde ışığa yönelmesi gibi Cemâleddin Efendi'nin yüzünün nûruna koşup gelmiştir. Amacı, Hz. İsmail kurban edileceğini bildiği hâlde babası Hz. İbrahim'e nasıl bütün varlığıyla teslim olduysa, öyle bir teslimiyetle bu yolda kurban olmaktır.

...

Malımdan serimden cânımdan geçtim
Zebh⁷ et İsmail tek kurbâna geldim
(Altınok, 2013, s. 191)

Cemaleddin Efendi, Sıdkî'nin gözünde devrin kutbu ve kiblegâhıdır. Öyle ki Sıdkî, mürşidini Cemâleddin olarak değil, yaşayan Hz. Alî olarak görür. Çünkü O'nun/Hz. Alî'nin şanına Hel-Etâke sûresi⁸ inmiştir. Sûre'de “*ahiret hayatıyla ilgili meseleler ve özellikle takva sahiplerinin cennette kavuşacakları çeşitli nimetler konu edilmektedir.*”⁹ Cemaleddin Efendi de Sıdkî'nin gözünde yaşayan Hz. Alî olarak takva sahibi bir mürşiddir.

Kur'ân-ı Kerim'de “*Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz*” (Ankebût/57) ve “*Her canlı ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz olarak verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.*” (Âl-i İmrân/185) buyrulmaktadır. Yani, yaşayan her canlı vâdesi yettiğinde ölecektir.

Cemâleddin Efendi 1921'de vefât eder. Sıdkî, mürşidinin vefatına çok üzülür; çeşminden kanlı yaşlar süzülür; âhı, feryâdı arşa çıkar (Altınok, 2013:522); fakat takdir-i ilâhîye de teslimiyet içindedir. Çünkü hüküm Hak'tandır.

⁶ “Kul huvallâhu ehad”: “De ki; O Allah bir tektir”

⁷ Zebh (a): Boğazlama, kesme.

⁸ İnsân Suresi; Hel-Etâke Suresi ve Ed-Dehr Suresi olarak da adlandırılır. 31 âyettir. “*İbn Abbâs'tan rivayetle Atâ der ki: Bu âyet-i kerime Hz. Ali ve Hz. Peygamber (sa)'in kızı Fâtüma hakkında nazil olmuştur. Hz. Ali bir gece bir miktar arpa karşılığında bir hurmalığı suladı. Sabah olup da ücreti olan arpayı alınca eve geldi, üçte birini öğütüp ondan "hazıra" dedikleri bir yemek yaptılar. Yemek pişince bir yoksul geldi ve yemek istedi de pişen yemeği ona verdiler. Sonra ikinci üçte biri öğütüp yemek yaptılar. Bu yemek pişince bu sefer de bir yetim gelip bir şeyler istedi. Bu yemeği de o yetime verdiler ve kalan son üçte biri öğütüp ondan yemek yaptılar. Bu yemek pişince bu sefer müşriklerden bir esir geldi ve bir şeyler istedi. Son yemeklerini de ona verdiler ve o günü aç olarak geçirdiler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.*” <https://www.milatgazetesi.com/trend/insan-suresi-neden-indirildi/haber-210607> Erişim: 26.8.2019

⁹ “İnsân Suresi”, kuran.diyaret.gov.tr Erişim: 05.8.2019

Ahmed-i şeyh-i Cemâleddin Efendi nâmîdâr
Nûş edüp câm-ı bekâdan gitti ol devletli şâh

Bin üç yüz kırk¹⁰ tarihinde eyledi terk-i hayât
Mevt ile buldu hayât-ı bâkîyi bî- iştibâh
(Altınok 2013, s. 521)

Sıdkî'nin gözünde Cemâleddin Efendi'nin ölümüne arş-ı Rahmân ağlamıştır. O, Sıdkî'ye göre ölümsüzlük kadehinden içerek şüphesiz ebedî hayâtı bulmuştur.

Ona göre, Cemâleddin Efendi şeriat şehrini aydınlatan güneştir, aydır. Tarikat tahtının da padişahıdır. Tasavvufî düşüncede “*ana yol [tarik-i amm] şeriat, ondan çıkan yol ise tarikattır. (...) [Ş]eriatın bağlayıcı emirleri sadık bir şekilde yerine getirilmediği sürece, hiçbir tasavvufî deneyim yaşanamaz*” (Schimmel, 2012, s. 115). Şeriat bir şehirse, tarikat o şehirde bir yoldur. Bu şehri Cemâleddin Efendi varlığıyla aydınlatmış, tarikat tahtını da şereflendirmiştir. Sıdkî, onun şehrinde/şeriatında, onun padişahlığında seyr ü sülûkunu yaşamış, olgunluğa erişmiştir.

Sonuç

Mürşîd, “*mürîdin, ışığına ihtiyaç duyduğu güneştir.*” (Lings, 1986, s. 86). Çocuk yaşta Cemâleddin Efendi ile arkadaşça bir mürşîd-mürîd ilişkisi olan Sıdkî, mürşîdine tam bir sadakatla bağlıdır. Cemâleddin Efendi, tasavvufî gelenekte pek çok örneği olan, müridlerinin terbiye ve irşâdına çalışan bir mürşîd örneğidir. Allah'ın buyurduğu ahlâk üzere insanların yetişmesini kendisine görev edinen Cemâleddin Efendi, Sıdkî'nin yetişmesini ve halka hizmet etmesini sağlamıştır. Bunun idrakinde olan Sıdkî, Cemâleddin Efendi'yi her şeyden üstün tutmuş ve örnek mürid-mürşîd ilişkisini işaret eden şiirler yazmıştır.

Kaynaklar

- ALTINOK, B. Y. (2013), *Sıdkî Baba Divânı*, Sistem Ofset Yay., Ankara
LİNGS, M. (1986), *Tasavvuf Nedir*, Akabe Yay., İstanbul
SCHİMMEL, A. (2012), *İslâmın Mistik Boyutları*, Kbalcı Yay. (2. b), İstanbul
ULUDAĞ, S. (2006), “*mürîd*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 32, s.47-49.
YILMAZ, H. K. (2000), *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul

¹⁰ H.1340: M.1921